

ÇEVRESEL FARKINDALIK

Ayşegül ÖZBEBEK TUNÇ*
Gökçe AKDEMİR ÖMÜR**
A. Zeynep DÜREN***

Özet

21. yüzyılın global bilgi dünyası, ekonomiyi, politikayı, sosyal olguları, teknolojiyi ve bilginin artan önemini yeniden düşünmeyi gerektirmenin yanı sıra, ekolojiyi de yeniden düşünmeyi ve globalleşme eğiliminin bir parçası olarak ele almayı gerektirmektedir. Çevre sorunları, günümüzde en çok tartışılan, çözüm bekleyen ve tüm insanlığı ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. Bireylerin bu konuya ilişkin farkındalık geliştirmesi ve buna yönelik tedbir alması sorunların çözümünde önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu bakış açısından hareketle, bireylerde özellikle de gençlerde çevresel farkındalık yaratma ve çevreyi koruma bilinci oluşturma konuları akademik çalışmalarda da yerini almaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin çevresel farkındalıkları ile çevreye yönelik sorunların azalmasına ilişkin bireysel katkı olarak aldıkları kişisel tedbirler arasındaki ilişkinin ortaya konmasıdır. Bu bağlamda çalışma, çevre sorunlarından haberdar olmanın öncül olduğu, bunun ötesinde bir çevresel farkındalık yaratmanın gerekli olduğu ve böylece eylem aşamasında çevreyi korumaya yönelik kişisel tedbirler geliştirmenin sonuç olarak ele alındığı bir süreç üzerine oturtulmuştur. 353 öğrenciye uygulanan anket çalışması, üniversite öğrencilerinin çevreye yönelik konulara duyarsız kalmadıkları, belirli bir farkındalığa sahip oldukları ancak çevreyi korumaya yönelik alınan kişisel tedbirler konusunda çok güçlü bir tutum sergileyemedikleri sonucunu vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Sorunları, Çevresel Farkındalık, Çevre Eğitimi.

ENVIRONMENTAL AWARENESS

Abstract

21st century global knowledge world requires not only rethinking on economics, politics, social things, technology and increasing importance of knowledge but also rethinking on ecology and handling it as a part of globalization trend. Environment issues recently have become the topic that discussed, looked for solutions and concerned with all people. Improving environmental awareness of people and taking precautions is assumed that vital step on solving these issues. In this respect, creating environmental awareness and protection on people especially students have taken place in academic studies. The aim of this study is to prove the relationship between environmental

* Arş.Gör., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, [aозbebek@istanbul.edu.tr](mailto:aozbebek@istanbul.edu.tr)

** Arş.Gör., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, gakdemir@istanbul.edu.tr

*** Prof.Dr., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, zeyduren@istanbul.edu.tr

awareness and personal precaution of university students. In this context, the model of study is shaped knowing environmental issues as antecedent, environmental awareness as necessity and improving personal precaution as conclusion. Survey results attending 353 university students showed that university students have information about and aware of environmental issues, but they do not behave cautious to the environment.

Keywords: Environmental Issues, Environmental Awareness, Environmental Education.

1. GİRİŞ

İnsan hayatının devamı ve gelecek nesillerin geleceği ekosistemlere bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. İnsan her türlü ihtiyacını yeryüzünün değişik ekosistemlerinden elde etmektedir. Doğa ve insan arasındaki bu organik ilişki aslında insanlık tarihini oluşturan milyonlarca olayın temel alt yapısıdır. Bu karşılıklı etkileşimli ilişki çok da sorgulanmadan 1900'lerin ikinci yarısına kadar insanoğlunun her türlü faaliyetinde neredeyse "bedava mal" içeriğinde kullanılmıştır. Ancak 1960'lara gelindiğinde dikkatler yavaş yavaş ekosistemlerin insan faaliyetlerini taşıma kapasitesinin sonsuz olmadığı yönüne çekilmeye başlanmış ve 1990'lı yıllara gelindiğinde küresel ölçekte yeni bir ekolojik paradigma ortaya çıkmaya başlamıştır.

1700'lü yılların ortalarında başlayan Sanayi Devrimi, ekonomik gelişmişlik düzeyini açık uçlu tüketime yönelik bir paradigma ile artırırken, biyolojik çeşitlilik başta olmak üzere ekosistemlerin döngüsel yeterlilik ve sürdürülebilirliklerini tehdit etmeye başlamıştır.

21. yüzyılın global bilgi dünyası, ekonomiyi, politikayı, sosyal olguları, teknolojiyi ve bilginin artan önemini yeniden düşünmeyi gerektirmenin yanı sıra, ekolojiyi de yeniden düşünmeyi ve globalleşme eğiliminin bir parçası olarak ele almayı gerektirmektedir. Bugün artık ulusal ve bölgesel sınırları tanımayan global bir ekolojik sistem söz konusudur ve bu sistem, devletleri, her türlü kuruluşu ve insanları aynı gelecek endişesi etrafında birleştirmekte ve birbirlerine karşı sorumlu kılmaktadır.¹

Çevre felaketleri olarak adlandırılan kazalar, savaşlar ve birleşerek negatif sinerji yaratan çeşitli ekolojik kirlilik faktörleri, henüz yavaş da olsa kalıcı bozulmalara neden olmaktadır. Bilimde kaydedilen gelişmeler, ne kadar ileri olsalar da, henüz asit yağmurlarına, radyasyon etkisine, ozon tabakasındaki incelmeye ve iklim kaymalarına çare bulamamaktadır. "Önce kirletelim, sonra çaresini buluruz" şeklindeki bir düşünce, 21.yüzyılın meydan okuması olamaz.²

Bu çerçevede hakim olmaya başlayan ve giderek küresel ölçekte her platformda kabulü yaygınlaşan görüş sadece insan merkezli çevre anlayışıyla, ekolojik problemlerin üstesinden gelinemeyeceğidir. Buna göre yeni olan, gelişmişliğin, mutlaka sürdürülebilirlikle birlikte öngörülmesi gerekmektedir.

¹ Zeynep Düren, **2000'li Yıllarda Yönetim**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2.Baskı, Kasım 2002, s. 160.

² Düren, **a.g.e.**, s. 166.

İnsan ve doğa arasındaki ilişkilerde “sürdürülebilir” bir denge bulunabilmesi için, ekolojik/çevresel farkındalığı artıracak yeni bir bakış açısına, yeni bir anlayışa ihtiyaç vardır. Yeni ekolojik paradigma, ekolojik farkındalık oluşturma'nın önemini ve bu amaçla ülkelerin sürdürülebilir gelişimine katkı yapacak şekilde çevre eğitiminin ön plana çekilmesini vurgulamaktadır.

Ekonomik kalkınmanın biyolojik zenginliği kaybetmeden gerçekleştirilebilmesi için toplumların, özellikle de gençlerin, çevre koruma bilinçlerinin geliştirilecek şekilde eğitilmesi, sürdürülebilir gelişme anlayışı çerçevesinde, gelecek nesiller için çok büyük önem taşımaktadır.

Çevre sorunlarını en aza indirmeyi hatta sıfırlamayı hedefleyen çalışmaların başarılı olması küresel ölçekte ve siyasal çerçevede olduğu kadar toplumsal boyutta da gereken sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır. Toplumdaki her bireyin yüklendiği sorumluluklar, satın alma ve kullanmanın ötesine geçerek, aynı zamanda, tüketimden doğan atıkların çevreye zarar vermeden yok edilmesi ve çevrenin korunmasına yönelik bireysel görev ve sorumlulukları da kapsamaktadır.³

Bu çerçevede yaşanabilir bir çevre, bir yönüyle, toplumları oluşturan bireylerin çevresel farkındalıklarının ve çevreye yönelik tedbir almalarının gerçekleştirilmesi ile mümkün olmaktadır. Ulusal ve uluslararası örgütler ve oluşumlar çevresel farkındalığın geliştirilmesi için çevre eğitiminin önemine sıkça vurgu yapmaktadır. Toplumda çevresel farkındalık yaratma ve geliştirme ve herkesi yaşadığı çevreyi korumaya teşvik etme, çevresel sorunların çözümü için önemli bir adım niteliğindedir.⁴

2. ÇEVRESEL FARKINDALIK

Çevreye ilişkin bireysel davranışlar, kişinin tutum ve inançlarından etkilenmektedir, ancak aynı zamanda çevreyi ele alış şekli bir ahlaki mesele olarak da ele alınmaktadır. Çevresel farkındalığı olan ve çevresel sorunların kendisine etkisinin kaygısında olan bireylerin, yaşamlarını sürdürürken her faaliyetlerinde çevreyi önemseyerek davranması beklenmektedir⁵, zira bireylerin çevreye yönelik davranışları, çevreye duyarlılıklarının bir yansımasıdır.

Bireylerin çevresel farkındalıkları ile çevreye yönelik duyarlılıkları birbirleriyle yakın kavramlardır. Çevreye hem zarar veren hem de koruyan insanoğlunun kendisidir.⁶

³ Sibel Erkal, Şükran Şafak, Canan Yertutan, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Bilincinin Oluşturulmasında Ailenin Rolü”, **Sosyo Ekonomi**, Cilt. 1, Ocak-Haziran 2011, s. 146.

⁴ Wang Jinliang, He Yunyan, Li Ya, He Xiang, Wanf Xiafel, Jue Yuanmei, “An Analysis of Environmental Awareness and Environmental Education for Primary School and High School Students in Kunming”, **Chinese Education and Society**, Vol. 37, No. 4, July/August 2004, p. 24.

⁵ David L. Gadenne, Jessica Kennedy, Catherine McKeiver, “An Empirical Study of Environmental Awareness and Practices in SMEs”, **Journal of Business Ethics**, Vol. 84, 2009, s. 48.

⁶ Sibel Erkal vd., *a.g.e.*, s. 146.

Ekosistemdeki denge insan sağlığı ile doğrudan ilişkili olup onun hayati fonksiyonlarını da etkileyeceğinden, çevrenin tükeniyor olması bireyi yakından ilgilendirmektedir.

Bireylerin çevresel duyarlılıkları, kişinin çevrenin kirlenmesi ve ekolojik dengenin korunmasına ilişkin davranışlarına bakılarak belirlenebilir.⁷ Çevresel duyarlılık, çevre sorunlarının birey tarafından bilinçli bir şekilde algılanarak çevresel farkındalığının oluşması ve buna uygun davranış göstererek çevreyi korumaya yönelik tedbir alması faaliyetleri ile gelişecektir.

Çevresel farkındalık literatürü incelendiğinde, bireysel düzeyde çevresel sorunlar ile ilgili tam olarak bilgi sahibi olunmadığı, hem toplumsal hem de bireysel olarak yeteri kadar önlem alınmadığı ve yeterli ölçüde bilinçlendirme çalışmalarının yapılmadığı sonuçları gözlemlenmektedir. Ancak yine de son yıllarda gençlerin özellikle de farklı düzeylerde öğrenci gruplarının çevreye yönelik farkındalıklarına ve tutumlarına odaklanan çevre eğitimi araştırmalarında önemli ölçüde artış görülmektedir.

2006 yılında Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nin Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) kapsamında elde edilen verilere göre öğrencilerin çevresel farkındalık ve tutumlarına yönelik geniş ölçekli bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin çevresel farkındalıklarının ve tutumlarının açıklanmasında cinsiyet, göçmenlik statüsü, sosyoekonomik yapı ve eğitim durumlarının önemli olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte çevresel farkındalık ile eğitim kurumlarında alınan eğitim ilişkilendirilmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, okullardaki eğitimin ve çevreyle ilgili bilgi sahibi olmanın, çevresel farkındalığın oluşmasında önemli rolünün olduğu görülmektedir. Çevresel farkındalığı yüksek öğrencilerin, çevreye yönelik tutumlarının da yüksek olması, bu iki kavram arasındaki korelasyonu göstermiştir.⁸

2.1. Kavramın Gelişimi

Çevresel farkındalık ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, ilk olarak demografik değişkenler üzerinden yapılan araştırmalar dikkat çekmektedir. Bu araştırmalarda kadın/kız öğrenciler, gençler, yüksek gelir elde edenler, iyi eğitimliler, gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerde yaşayanlar, şehirli olanlar gibi sınıflar genellenerek çevrecilik ile olumlu yönde ilişkilendirilmektedir. Örneğin, Straughan ve Roberts'ın (1999) Amerika'da büyük bir üniversitenin 235 öğrencisi üzerinde yapmış oldukları bir araştırmada⁹, demografik özelliklerin yeşil tüketiciyi tanımlamakta çok önemli bir yeri olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca araştırmada genç insanların çevresel kaygılara daha duyarlı olabileceği, kadınların

⁷ Burcu Çabuk, Cem Karacaoğlu, "Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt. 36, Sayı. 1-2, 2003, s. 191.

⁸ Liesje Coertjens, Jelle Boeve-De Pauw, Sven De Maeyer, Peter Van Petegem, "Do Schools Make a Difference in Their Students' Environmental Attitudes and Awareness? Evidence From Pisa 2006", *International Journal of Science and Mathematics Education*, Vol. 8, 2010, p. 497.

⁹ Robert D. Straughan, James A. Roberts, "Environmental Segmentation Alternatives: A Look at Green Consumer Behavior in the New Millennium", *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 16, No. 6, 1999, pp. 558-575.

erkeklerden daha ilgili oldukları, eğitim seviyesinin çevresel tutum ve davranışlarla pozitif ilişkili olduğu ve şehirde yaşayanların kırsal kesimde yaşayanlara göre daha fazla çevresel kaygılara sahip oldukları tespit edilmiştir.¹⁰

Bireyler, ailelerinden, üyesi oldukları kültürel gruplardan, grup arkadaşlarından vs. hayatları boyunca etkilenmektedirler.¹¹ Dolayısıyla çevresel farkındalığın oluşmasında ve çevreye yönelik tedbir almasında kişilerin yakın çevrelerinin de etkili olabileceği beklenmektedir. Bu noktadan hareketle bazı araştırmalar, gençlerin çevresindeki sorunların ve coğrafi problemlerin onlarda çevreyle ilgili hassasiyet yaratıp yaratmamasına odaklanmıştır.

Çevresel farkındalıkla ilgili olarak farklı yaş gruplarında yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda ise, çocukların ve gençlerin çevresel farkındalığın ve bilincinin farklı ekolojik koşullarda ve farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkelerde yaşamaları ile ilişkili olup olmadığı incelenmiştir.¹²

Ziadat ve Ziadat'ın (2010) araştırmasına göre, şehirlerde yaşayan insanların çevresel farkındalık düzeyleri, kırsal kesimlerde yaşayanlara nazaran daha yüksek bir değerdedir. Öte yandan bu çalışma, çevresel farkındalığın yaş ile doğrusal bir ilişki içinde olmadığı yönünde bulgulara ulaşmıştır.¹³ 156 okulda 4999 öğrenci üzerinde yapılan geniş kapsamlı bir diğer araştırmada, öğrencinin cinsiyeti, göçmen olup olmadığı, sosyoekonomik statüsü ve eğitim düzeyinin çevresel farkındalık düzeyini açıklamada önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca okuldaki uzmanlık alanı ve okulun karakteristik özelliklerinin de öğrencinin çevresel farkındalığı ve buna ilişkin tutumlarında etkili olduğu gözlemlenmiştir.¹⁴

Buna karşılık sayıca az da olsa erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre ya da kırsal kesimde yaşayanların şehirde yaşayanlara göre yüksek düzeyde çevresel farkındalığa sahip olduğu sonucuna varan çalışmalarla da karşılaşmaktadır. Örneğin, Korhonen ve Lappalainen (2004), farklı çevre koşulları altında çocuk ve yetişkinlerin çevreye yönelik farkındalıklarını ve bilgilerini nelerin etkilediğini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Yaptıkları çalışmalar ışığında çevresel farkındalık yaratmada özellikle eğitimin önemli bir role sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Özellikle kırsal kesimde yaşayan çocukların çevreye yönelik anlamlı düzeyde bir farkındalık ile tedbir aldıklarını tespit etmişlerdir.¹⁵

¹⁰ Veysel Yılmaz, H. Eray Çelik, Ceren Yağizer, "Çevresel Duyarlılık ve Çevresel Davranışın Ekolojik Ürün Satın Alma Davranışına Etkilerinin Yapısal Eşitlik Modeliyle Araştırılması", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt. 9, Sayı. 2, 2009, s. 2.

¹¹ Liesje Coertjens et al., *a.g.e.*, p. 499.

¹² Roberto Rodriguez Ibeas, "Environmental Product Differentiation and Environmental Awareness", **Environmental & Resource Economics**, Vol. 36, 2007, p. 237.

¹³ Ayed Hanna Ziadat, Anf Hanna Ziadat, "Assessment of Special Needs People Towards Environmental Awareness in the Hashemite Kingdom of Jordan", **American Journal of Environmental Sciences**, Vol. 6, No. 5, 2010, p. 461.

¹⁴ Liesje Coertjens et al., *a.g.e.*, p. 497.

¹⁵ Kaisa Korhonen, Anu Lappalainen, "Examining the Environmental Awareness of Children and

Bazı çalışmalarda ise çevresel farkındalık, demografik özelliklerin dışında öğrencilerin çevresel sorunlar ile ilgili bilgisi ve uzmanlaşmak istediği bilim dalı açısından da ele alınmıştır.¹⁶

Erkal ve arkadaşlarına (2011) göre¹⁷ her bir kişinin çevresel farkındalığına sahip olması ve çevreyi korumaya yönelik tedbirler olarak tutum geliştirmesi bireysel olarak meydana gelmektedir. Öte yandan başka bir araştırmanın sonuçlarına göre¹⁸ çevresel farkındalık ve çevreye yönelik tutumlar, bireylerin ait oldukları topluluktan, sosyal ilişkilerinden, arkadaşlık deneyimlerinden, kültürel yapıdan, aileden, eğitim seviyelerinden, yaşadıkları coğrafyanın sorunlarından kısaca çevrelerinde yer alan tüm faktörlerden etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Ayrıca günümüzde yazılı ve sözlü basın ve özellikle sosyal medya, öğrencilerin çevresel farkındalık kazanmalarına araçsallık yapan unsurlardır. Bireylerin çevresel meseleler ile ilgili ne kadar zaman harcadıkları da farkındalık için bir kriter olabilmektedir.

Yapılan bir diğer çalışma, çevreye ilişkin söylemler, medya ve çevre gazeteciliği, toplumsal katılım, destek kampanyaları, çevresel işbirliği ve çözüm önerileri, risk iletişimi, yeşil pazarlama ve popüler kültürde doğanın sunumu gibi çevre iletişimine ilişkin konular üzerinde kurgulanarak, çevresel farkındalık ve bunun medya araçları ile sağlanmasına yönelik çevre iletişimi konusu üzerine odaklanmaktadır.¹⁹ Bu bağlamda çalışmada toplumda çevre bilinci oluşturulma sürecinde önem arz eden ve Tschida'nın ortaya atmış olduğu sosyo-kültürel etkiler, sahip olunan bilginin yol açtığı etkiler ve stratejik eylem merakı olmak üzere üç temel faktör üzerine temellendirilmiş bir çevre ilgisinden söz edilmektedir. Tschida'nın (2004) ele aldığı çevre bilincini şekillendiren bu faktörler²⁰, aslında bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturan çevresel konularla ilgili bilgi sahibi olma, çevresel farkındalık ve kişisel tedbir düzeyleri ile de paralellik göstermektedir.

Momoh ve Oladebeye (2010) ise hane halkının çevresel farkındalıkları ile katı atıkların geri dönüşümüne karşı tutumları arasındaki ilişki üzerinde çalışmalar yapmıştır.²¹ Szerenyi, Zsoka ve Szechy (2009) ise üniversite öğrencilerinin çevresel farkındalıkları ile çevreye yönelik davranışları arasında negatif korelasyon olduğu yönünde bulgulara ulaşmışlardır.²²

Adolescents in the Ranomafana Region, Madagascar”, **Environmental Education Research**, Vol. 10, No. 2, May 2004, p. 195.

¹⁶ Liesje Coertjens et al., *a.g.e.*, pp. 497-498.

¹⁷ Sibel Erkal vd., *a.g.e.*, s. 146.

¹⁸ Liesje Coertjens et al., *a.g.e.*, p. 499.

¹⁹ Şule Yüksel Öztürk, “Çevre İletişimi: Çevre Sorunlarının Farkındalığı ve Çözümüne Yeni Bir Yaklaşım”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı**, 24-27 Eylül 2009, ss. 1-3.

²⁰ David A. Tschida, “The Crocodile Hunter, The Jeff Corwin Experience and the Construction of Nature: Examining the Narrative and Metaphors in Television’s in Environmental Communication”, **Basilmamış Doktora Tezi**, ABD: Missouri- Columbia Üniversitesi, 2004, ss. 11-12.

²¹ J.J. Momoh, D.H. Oladebeye, “Assessment of Awareness, Attitude and Willingness of People to Participate in Household Solid Waste Recycling Programme in Ado-Ekiti, Nigeria”, **Journal of Applied Sciences in Environmental Sanitation**, Vol. 5, No. 1, January-March 2010, p. 100.

²² Julie Ann Pooley, Moira O’Connor, “Environmental Education and Attitudes: Emotions and

Türkiye’de çevresel farkındalık ile ilgili çalışmalarda ise üniversite öğrencilerinin en çok nüfus büyümesi ve nükleer enerji gibi konularda kaygılandıkları tespit edilmiştir. Yapılan anketlerle Türkiye’deki üniversite öğrencilerinin anlamlı bir düzeyde çevresel farkındalık ve duyarlılığa sahip olmadıkları ortaya konmuştur.²³ Örneğin, Özdemir ve arkadaşları (2004) kişilerin birey olarak çevre sorunlarının varlığını farketme ve bunlara karşı duyarlılık kazanma konusunda yetersizlikler olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çerçevede kız öğrencilerin çevresel farkındalıklarının daha yüksek olduğu ve çevreyi korumaya yönelik tedbir alma konusunda da daha hassas oldukları tespit edilmiştir.²⁴

Çevresel farkındalık ile ilgili çalışmaları özetlemek gerekirse, bazı çalışmalarda çevresel farkındalığın, çevre hakkında sahip olunan bilgi ile ilişkili olduğuna yönelik bulgular elde edilmiştir. Diğer taraftan başka çalışmalar, çevresel farkındalığın ebeveynlerin eğitim düzeyi ve çevre sorunlarını algılayış biçimleri ile ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır. Farklı zaman ve farklı sahalarda yapılan çalışmalarda, erkek ve kız öğrencilerin çevresel farkındalıklarının birçok faktöre bağlı olarak değişiklik gösterdiği ileri sürülmüştür. Bu nedenle eleştirel bakan birkaç çalışma, çevresel farkındalık ile cinsiyetin bir korelasyon içinde olmadığını ancak kadınların erkeklere nazaran daha ahlaki bir tutum olduğunu vurgulamıştır. Öte yandan literatürde çevresel farkındalığın ebeveynlerin gelir düzeyi ve sosyoekonomik düzeyi ile ilişkilendirildiği çalışmalara da rastlanmaktadır. Bu çalışmalarda düşük gelir ve düşük sosyoekonomik düzeyde olan ailelerin çocuklarının çevreye karşı daha korumacı olduğu sonucuna varılmıştır.

2.2. Çevre Eğitimi

Günümüzde tüm dünyayı tehdit eden küresel ısınma, iklim değişikliği gibi çevre sorunlarının medyada sıkça yer alması ve konuyla ilgili yayınlanan rapor ve kitapların sayısının artması ile birlikte çevre eğitimi konusu da daha önemli hale gelmiştir. Çevre eğitimi, çevresel farkındalık yaratma sürecinde karşılaşılan önemli kavramlardan biridir. Günümüz dünyasının ekonomik ve çevresel gerçekleri göz önüne alındığında, vatandaşların ve elbette öğrencilerin eğitilmesi ile ilgili dinamik bir sürece girilmesi gerektiği açıkça görülmektedir. İnsanların çevresel kaynakların kullanımı ile ilgili tutumları eğitilerek değiştirilebilir ve böylece çevreyi korumaya yönelik uyarıcılara dikkat çekilebilir.²⁵ Eğitim sürecinin başlangıcı niteliğinde olan aile eğitimi ve ilköğretim döneminin öğrenciler üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte üniversite döneminin de çevresel farkındalık yaratma ve sürdürülebilir bir gelecek için değer, tutum, beceri ve davranış geliştirme açısından kritik önemde olduğu açıkça görülmektedir.

Beliefs Are What It Is Needed”, **Environment and Behavior**, Vol. 32, No. 5, 2000, p. 717.

²³ Mustafa Özden, “Environmental Awareness and Attitudes of Student Teachers: An Empirical Research”, **International Research in Geographical and Environmental Education**, Vol. 17, No. 1, 2008, pp. 40-42.

²⁴ Oya Özdemir, Ayşe Yıldız, Esin Ocaktan, Özlem Sarışen, “Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, Cilt. 57, Sayı. 3, 2004, s. 117.

²⁵ Suman Kumari Katoch, “A Comparative Study of Environmental Awareness of Secondary School Teachers of Himachal Pradesh”, **International Journal of Education and Allied Sciences**, Vol. 2, No. 2, July-Dec 2010, p. 145.

Çevre dostu sivil toplum hareketleri ve işletmelerin uygulamaları arttıkça, çevre eğitimine olan ihtiyaç da hızla artış göstermektedir. Çevre eğitiminin amacı, çevre sorunlarını önlemede öğrencilerin daha aktif rol almasını sağlamak ve şüphesiz çevre sorunları ile ilgili bir farkındalık ve duyarlılık yaratmaktır. Çevre eğitimi, genelde üniversitelerde müfredatın bir parçası olmamakla birlikte sadece çevreye yönelik konuların işlenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir.²⁶ Çubuk ve Karacaoğlu (2003) yaptıkları araştırmada, üniversite öğrencilerinin örgün eğitimde çevreye yönelik yeterli eğitim almadığı ve bazı kişisel özelliklere göre öğrencilerin çevreye duyarlılıklarının farklılık gösterdiği sonucuna varmışlardır.²⁷

Çok sayıda araştırmada, çevresel farkındalık ile öğrencilerin çevresel eğitim görmeleri ile arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı ve buna ek olarak cinsiyet, kültür, yaşadığı coğrafi bölgenin sorunları ile de bir ilişkinin varlığı sorgulanmıştır. Hillcoat ve arkadaşlarının (1995) yaptığı çalışmada öğrencilerin yaşadıkları bölgedeki yerel ve küresel sorunlar ile çevresel farkındalıklarının arttığı görülmektedir. Bununla birlikte öğrenciler, geleceğe yönelik endişelerinin yanı sıra çevresel problemlerin aşılmasında oldukça güçsüz olduklarını hissetmektedirler.²⁸

Cohen (1984) çalışmasında çocukların erken yaşlarda çevreye yönelik olumsuz tutumlar geliştirdiği takdirde ileriki yaşlarda da bu tutumu devam ettireceği ihtimalinin büyük olduğunu belirtmiştir. Chapman ve Sharma okullardaki eğitim programları ile öğrencilerin çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarının ve çevreyi korumaya yönelik tutumlarının gelişmesi arasında uyum sağlanması gerekliliği üzerine bir çalışma yapmıştır.²⁹ Kumar and Patil (2007) ise çevre kirliliğinde ve ilişkili konularda öğrencilerin cinsiyetlerine göre herhangi bir farklılık gözlenmezken çevreye yönelik tutumun güçlü olmasını okulda verilen eğitim ile açıklamışlardır.³⁰

3. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRESEL FARKINDALIKLARINI ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı, İçeriği ve Sınırları

Çevre sorunları, günümüzde küresel ölçekte en çok tartışılan ve çözüm bekleyen bir konu haline gelmiştir. Bireylerin bu konuya ilişkin farkındalık geliştirmesi ve buna yönelik

²⁶ Kaisa Korhonen, Anu Lappalainen, *a.g.e.*, p.198.

²⁷ Burcu Çabuk, Cem Karacaoğlu, *a.g.e.*, s. 189.

²⁸ John Hillcoat, Karen Forge, John Fien, Elizabeth Baker, "I Think Its Really Great That Someone is Listening to Us: Young People and the Environment", **Environmental Education Research**, Vol. 1, No. 2, 1995, p. 170.

²⁹ Sudeshna Lahiri, "Assessing the Environmental Attitude among Pupil Teachers in Relation To Responsible Environmental Behavior: A Leap towards Sustainable Development", **Journal of Social Sciences**, Vol. 7, No. 1, 2011, p. 34.

³⁰ K. Shiva Kumar, S. Mangala Patil, "Influence of Environmental Education on Environmental Attitude of the Post-graduate Students", **EduTracks**, Hyderabad, Vol. 6, No. 8, April 2007, pp. 34-36.

tedbir alması sorunların çözümünde önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu noktadan hareketle, bireylerde özellikle de gençlerde çevresel farkındalık yaratma ve çevreyi koruma bilinci oluşturma konuları akademik çalışmalarda da yerini almaya başlamıştır. Bu çalışma da, alanın gelişimine katkı sağlama amacıyla tasarlanmıştır.

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin çevresel farkındalıkları ve çevreye yönelik sorunların azalmasına ilişkin bireysel katkı olarak aldıkları kişisel tedbirle arasındaki ilişkinin ortaya konmasıdır. Bu bağlamda çalışma, çevre sorunlarından haberdar olmanın öncül olduğu, bunun ötesinde bir çevresel farkındalık yaratmanın gerekli olduğu ve böylece eylem aşamasında çevreyi korumaya yönelik kişisel tedbirler geliştirilmesinin sonuç olarak ele alındığı bir süreç üzerine oturtulmuştur. Araştırma, geleceğin yöneticileri, karar vericileri ve yeşil bir sistemin inşasında rol alacak olan kişiler olması yönüyle işletme öğrencileri ile sınırlandırılmıştır.

3.2. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırma, çevre sorunları ile ilgili bilgi sahibi olma, çevre sorunlarına ilişkin çevresel farkındalık ve çevreyi korumaya yönelik alınan kişisel tedbirler olmak üzere üç temel değişken üzerinde tasarlanmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket soruları, literatürde halihazırda bulunan çevresel farkındalık ölçeklerinden harmanlanarak yazarların özgün uyarlamasıyla oluşturulmuştur.^{31 32 33} Ölçeğin güvenilirliği 0,811 olup, çevreye yönelik bilgi, çevresel farkındalık ve kişisel tedbirler çerçevesinde yapılandırılmıştır.

Anket dört bölümden oluşmaktadır: Anketin birinci bölümünde öğrencilerin “Evet” ve “Hayır” şeklinde cevaplayacakları ve hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını belirtecekleri 24 adet çevre ile ilgili kavram yer almaktadır. İkinci bölümde, öğrencilerin çevresel farkındalıklarını ölçmek üzere 5’li likert (“Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”, “Katılıyorum”, “Kesinlikle Katılıyorum”) şeklinde tasarlanmış 14 soru bulunmaktadır. Üçüncü bölümde, öğrencilerin çevreye yönelik kişisel tedbir alıp almadıklarını ölçmek üzere 5’li likert şeklinde tasarlanmış 26 soru oluşturulmuştur. Dördüncü bölüm ise, öğrencilerin demografik özelliklerine yönelik sorularla hazırlanmıştır.

³¹ Davi Fouad Soubihia, Charbel Jose Chiappetta Jabbour, Walter Leal Filho, “Green Management, Climate Change and Small Business in Brazil: Implications for Training and Education for Sustainable Development”, *Journal of Baltic Science Education*, Vol. 9, No. 4 , 2010, pp. 324-333.

³² Özden, *a.g.e.*, pp. 40-55.

³³ Hakan Kiraci, Aydın Kayabasi, “Real and Spurious Sustainable Consumption Behavior in Turkey: A Field Research”, *Innovative Marketing*, Vol. 6, Issue. 2, 2010, pp. 43-47.

Üniversite öğrencilerinin çevresel farkındalıklarının belirlenmesini temel alan bu araştırmanın ana kütlesini, İstanbul Üniversitesi'nde okuyan İşletme Bölümleri öğrencileri oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme metodu ile seçilen örneklem biriminden araştırmaya 353 adet geçerli anket formu dahil edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın örneklemi, 174'ü kadın (%49.3) ve 179'u erkek (%50.7) olmak üzere ideal bir heterojenlik göstermektedir (Tablo 1). Demografik özellik bakımından incelendiğinde, 18-24 yaş aralığında hemen hemen her yaşta yakın sayılarda öğrencinin olduğu ancak 18 yaş grubunun 15 kişi ile en düşük ve 21 yaş grubunun 86 kişi ile en yüksek yaş grubu olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 1. Örneklemin Cinsiyet Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde
18	15	4,2
19	60	17,0
20	49	13,9
21	86	24,4
22	67	19,0
23	45	12,7
24	30	8,5
Toplam	353	100,0

Tablo 2. Örneklemin Yaş Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	174	49,3
Erkek	179	50,7
Toplam	353	100,0

Çevre sorunlarının arttığı günümüzde üniversite öğrencilerinin çevresel farkındalıklarını ölçmeye yönelik bu araştırmada, öncelikle çevre ile ilgili güncel konulara verilen cevaplar analiz edilmiştir. Bu çerçevede küresel ısınmanın potansiyelini azaltıcı yeni teknolojiler, sera etkisi, çevre yönetim sistemleri, yenilenebilir enerji, alternatif enerji kaynakları (rüzgâr, su, güneş vb.), hibrit teknolojiler ve ürünler, atık yönetimi, endüstriyel süreçlerden doğan emisyonları azaltıcı uygulamalar, endüstriyel emisyonları değerleyen ölçümler, kurumların sürdürülebilirlik ile ilgili çalışmaları, atmosfer kirliliği ve etkileri, kurumların sürdürülebilirlik ile ilgili çalışmaları, emisyon azalımı için geliştirilen çevresel teknolojiler, iklim değişikliklerinin neden olduğu doğal afetler ve acil durumlar, çevre ve

iklim değişikliği ile ilgili ortak bir dilin varlığı, çevreci ürünlerin geliştirilmesi, Kyoto protokolü, 92 Rio Zirvesi, Rio + 20 Konferansı, karbon ayak izi, asit yağmurları, çevreci uygulama örneklerinin başarısı, çevreye zarar veren önemli olaylar ile ilgili gündem, mevcut pazarlar üzerinde iklim değişikliğinin etkisi ve yeni pazarların oluşumunda iklim değişikliğinin etkisi ile ilgili farkındalığın tespiti amaçlanmıştır.

Tablo 3. Çevreye Yönelik Bilgiler

	Evet	Hayır
Küresel ısınmanın potansiyelini azaltıcı yeni teknolojiler	253	99
Sera etkisi	286	67
Çevre yönetim sistemleri	215	134
Yenilenebilir enerji	329	22
Alternatif enerji kaynakları (rüzgâr, su, güneş vb.)	339	13
Hibrit teknolojiler ve ürünler	162	189
Atık yönetimi	285	66
Endüstriyel süreçlerden doğan emisyonları azaltıcı uygulamalar	135	216
Endüstriyel emisyonları değerleyen ölçümler	103	242
Atmosfer kirliliği ve etkileri	324	28
Kurumların sürdürülebilirlik ile ilgili çalışmaları	240	110
Emisyon azalımı için geliştirilen çevresel teknolojiler	139	209
İklim değişikliklerinin neden olduğu doğal afetler ve acil durumlar	331	20
Çevre ve iklim değişikliği ile ilgili ortak bir dilin varlığı	210	140
Çevreci ürünlerin geliştirilmesi	318	34
Kyoto protokolü	207	143
92 Rio Zirvesi	87	265
Rio + 20 Konferansı	75	277
Karbon ayak izi	93	256
Asit yağmurları	308	42
Çevreci uygulama örneklerinin başarısı	247	103
Çevreye zarar veren önemli olaylar ile ilgili gündem	309	42
Mevcut pazarlar üzerinde iklim değişikliğinin etkisi	264	88
Yeni pazarların oluşumunda iklim değişikliğinin etkisi	275	76

Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin hibrit teknolojiler ve ürünler, endüstriyel süreçlerden doğan emisyonları azaltıcı uygulamalar, endüstriyel emisyonları değerleyen ölçümler, emisyon azalımı için geliştirilen çevresel teknolojiler, 92 Rio Zirvesi, Rio + 20 Konferansı ve karbon ayak izi ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları gözlenmiştir (Tablo 3).

Çevre sorunlarının gelecek nesilleri etkilemesi, temiz bir çevrenin tüm insanların ortak hakkı olması, çevre sorunlarının aşırı artış göstermesi gibi çevresel farkındalığın tespitine yönelik ifadeleri içeren anketin ikinci bölümündeki soruların dağılımı Tablo 4 (1) ve (2)'de görüldüğü gibidir.

Tablo 4 (1). Çevresel Farkındalığa Yönelik Dağılım

Çevresel Farkındalığa Yönelik Yargular	5		4		3		2		1	
	F	Y	F	Y	F	Y	F	Y	F	Y
B 1. Çevre sorunları yalnızca şimdiki nesli değil, gelecek nesilleri de etkilemektedir.	11	3,1	6	1,7	5	1,4	33	9,3	298	84,4
B 2. Temiz çevre tüm insanların ortak hakkıdır.	7	2	8	2,3	2	0,6	24	6,8	312	88,4
B 3. Çevre sorunları aşırı artış östermiştir.	6	1,7	5	1,4	17	4,8	131	37	194	55
B 4. Çevresel sorunlar dünyanın geleceğini umutsuz yapmaktadır.	3	0,8	14	4	33	9,3	131	37	170	48,2
B 5. İnsanlar çevrenin korunmasına ilişkin daha dikkatli olmalıdırlar.	5	1,4	6	1,7	8	2,3	60	17	274	77,6
B 6. Hemen hemen her insan faaliyeti çevreye zarar vermektedir.	10	2,8	49	14	105	30	123	35	66	18,7
B 7. Her birimizin çevrenin korunması adına anlamlı bir katkı sağlayacağımı düşünüyorum.	6	1,7	19	5,4	54	15	131	37	142	40,2

F: Frekans, Y: Yüzde

Araştırma kapsamında çevreye yönelik bilgiler, çevresel farkındalık ve çevreyi korumaya yönelik alınan kişisel tedbirler arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. Ana kütleimizi oluşturan üniversite öğrencilerinin kişisel tedbirler ile çevreyi korumaya yönelik davranış eğilimlerini sorgulayan ifadeler Tablo 5'te gösterilmiştir. Bu çerçevede, kullanılmayan odalarda ışıkların kapatılması, elektrikli ürünler bozulduğunda yenisini almak yerine tamir edilmesi, su tüketiminde tasarruflu olunması, toplu taşıma yerine yürümenin tercih edilmesi, çevre dostu ürünlerin kullanılması gibi konularla ilgili kişisel tedbirler araştırma sorularına dahil edilmiştir.

Tablo 4 (2). Çevresel Farkındalığa Yönelik Dağılım

Çevresel Farkındalığa Yönelik Yargılar	5		4		3		2		1	
	F	Y	F	Y	F	Y	F	Y	F	Y
B 8. Modern yaşamın hemen hemen her unsuru çevreye zarar vermektedir.	9	2,5	44	12,5	123	35	120	34	57	16,1
B 9. Çevre sorunları küresel niteliktedir.	5	1,4	6	1,7	21	6	109	30,9	212	60,1
B 10. Çevre sorunlarına çözüm bulmak için hala geç değildir.	7	2	10	2,8	38	11	135	38,2	162	45,9
B 11. Çevre sorunları ülkemiz için de çözülmesi gereken önemli sorunlardan biridir.	2	0,6	9	2,5	14	4	113	32	215	60,9
B 12. Pek çok ürünün gözden çıkarılması anlamına gelse bile çevresel sorunların çözümlenmesinden yanayım.	2	0,6	11	3,1	53	15	138	39,1	148	41,9
B 13. Doğadaki her canlı yaşamak için, insanla aynı haklara sahiptir.	2	0,6	9	2,5	20	6	100	28,3	222	62,9
B 14. İnsanlar diğer canlılara kıyasla çevreye daha çok zarar vermektedir.	6	1,7	8	2,3	14	4	79	22,4	246	69,7

F: Frekans, Y: Yüzde

Çevresel farkındalığa yönelik yargılar ile kişisel tedbirlerden, alışverişte kişisel çantanın kullanımı, klima ve doğal maddelerden üretilen ürünlerin kullanılması ve su tüketimini yakından ilgilendiren banyo yapmak yerine duş almanın tercih edilmesi arasında herhangi bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir. Bu nedenle çevresel farkındalık ile ilişkisi tespit edilmeyen kişisel tedbirler korelasyon tablosundan çıkarılmıştır.

Tablo 5. Çevreyi Korumaya Yönelik Tedbirler

Evde kullanılmayan odaların ışıklarını kapatırım.
Ütü, süpürge, saç kurutma makinesi, tost makinesi gibi elektrikli ev aletleri bozulduğunda yenisini almak yerine tamir ettirmeyi tercih ederim.
Tuvaletin sifonunu düşük ayarda kullanırım.
Alışveriş yaparken kendi çantamı kullanırım.
Araba kullanmak ya da otobüse binmek yerine yürümeyi tercih ederim.
Tasarruflu ampul kullanırım.
Restoran, kafe, yurt ve otel gibi yerlerde kağıt havluları tasarruflu kullanırım.
Kullanılmış yağları, atık yağ toplayan birimlere ulaştırırım.
Piyasada daha ucuz alternatifleri olsa da özellikle çevreci olarak onaylanmış şirketlerin ürünlerini satın alırım.
Enerji tüketimi az olan beyaz eşyaları satın alırım (B, A, A+ gibi).
Film DVD'lerini satın almak yerine kiralamayı tercih ederim.
Klima kullanmayı tercih etmem.
Pamuk, ipek, yün ve keten gibi tamamı doğal maddelerden üretilen kıyafetleri satın alırım.
Tek kullanımlık piller yerine şarj edilebilir pilleri kullanırım.
Evde banyo yapmak yerine duş almayı tercih ederim.
Organik sebze ve meyveleri satın alırım.
Kitapları satın almak yerine arkadaşlarım ile paylaşmayı tercih ederim.
Evimi temizlerken temizlik maddelerini az kullanırım (iki ya da daha fazla yerine bir ölçek).
Basılı fatura yerine e-fatura kullanmayı tercih ederim.
Geri dönüştürülebilir paketi olan ürünleri satın alırım.
Kozmetik ürünleri az kullanırım (makyaj, parfüm, deodorant, kolonya vb.).
Bitmiş pilleri, kullanılmış kağıtları ve şişeleri geri dönüşüm kutularına atarım.
Karton ve metal kutuları, cam şişeleri çöpe atmak yerine farklı amaçlar için kullanırım.
Alışveriş yaparken plastik torba yerine kağıt torbayı tercih ederim.
Otelde kalırken havluların günlük olarak değiştirilmesini talep ederim.
Müsvedde kağıt kullanmaya özen gösteririm.

Korelasyon analizine göre, çevre sorunlarının gelecek nesilleri de etkilediği, temiz çevrenin tüm insanların hakkı olması, insanların çevrenin korunmasına ilişkin daha dikkatli olması, bireylerin çevrenin korunması adına anlamlı bir katkı sağlayabileceği, çevre sorunlarının küresel nitelik taşıması, çevre sorunlarına çözüm bulmak için hala geç olmaması ve çevre sorunlarının ülkemiz için de çözülmesi gereken önemli sorunlardan biri olduğu, pek çok ürünün gözden çıkarılması anlamına gelse bile çevresel sorunların çözülmesi taraftarı olunması, doğadaki her canlının yaşamak için insanla

aynı haklara sahip olması ve insanların diğer canlılara oranla çevreye daha çok zarar vermesi konusundaki farkındalık ile kullanılmayan odaların ışıklarını kapama, elektrikli cihazların bozulması durumunda yenisini almak yerine tamir edilmesi, toplu taşımanın tercih edilmesi, enerji tasarrufu sağlayacak tasarruf ampul, B, A, A+ vs sınıfı beyaz eşya gibi ürünlerin kullanımı, kağıt havlunun tasarruflu tüketilmesi, kullanılmış pil vs benzer ürünlerin dönüşüm kutularına atılması, alışveriş yaparken kağıt torbanın tercih edilmesi, müsvedde kağıt kullanımına özen gösterilmesi arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Bununla birlikte çevre sorunlarının gelecek nesilleri de etkilediği konusundaki farkındalık ile “otelde kalırken havluların günlük olarak değiştirilmesini talep ederim” ve “kullanılmış yağları, atık yağ toplayan birimlere ulaştırırım” yargılarının yanıtları arasında ters yönde bir ilişkinin varlığıdır. Üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarının çözümü ile ilgili gelecek kuşaklara karşı sorumlu olduklarını kabul etmelerine rağmen günlük yaşantılarında günlük havlu değişimi ya da yağ atıklarının yetkili birimlere ulaştırılması ile ilgili benzer kişisel tedbirleri almadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca çevre sorunlarının gelecek nesilleri de etkilemesi ve çevre sorunlarının küresel nitelikte olması yargısı ile e-fatura kullanımı arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Artan çevre sorunları konusundaki farkındalık ile kullanılmayan odaların ışıklarını kapama, elektrikli cihazların bozulması durumunda yenisini almak yerine tamir edilmesi, toplu taşımanın tercih edilmesi, enerji tasarrufu sağlayacak tasarruflu ampul kullanılması, B, A, A+ vs sınıfı beyaz eşya gibi ürünlerin kullanımı, kağıt havlunun tasarruflu tüketilmesi, piyasada daha ucuz alternatifleri olsa da özellikle çevreci olarak onaylanmış şirketlerin ürünlerinin tercih edilmesi ve otellerde havluların günlük değişimi arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki vardır. Hemen hemen her insan faaliyetinin çevreye zarar vermesi ile tasarruflu ampul kullanımı arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Modern yaşamın hemen hemen her unsurunun çevreye zarar vermesi ile toplu taşımanın tercih edilmesi, enerji tasarrufu sağlayan ampul kullanımı, kağıt havlunun tasarruflu tüketilmesi, piyasada daha ucuz alternatifleri olsa da özellikle çevreci olarak onaylanmış şirketlerin ürünlerinin tercih edilmesi, bitmiş pillerin, kullanılmış kağıtların ve şişelerin geri dönüşüm kutularına atılması ve müsvedde kağıt kullanımına özen gösterilmesi arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Pek çok ürünün gözden çıkarılması anlamına gelse bile çevresel sorunların çözümlenmesinden yana olunması konusundaki farkındalık ile ev temizliğinde temizlik maddelerinin az kullanımı arasında da benzer bir ilişki söz konusudur.

Çevresel farkındalık ile çevreyi korumaya yönelik kişisel tedbirler arasındaki ilişki incelenirken, sınıf ve cinsiyet değişkenlerinin bu yargılar üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla kısmi ilişkiler (kısmi korelasyonlar) ayrı ayrı incelenmiştir. Analizler neticesinde sınıf ve cinsiyet değişkenlerinin, çevresel farkındalık ile çevreyi korumaya yönelik kişisel tedbirler arasındaki ilişki üzerinde olumlu yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan tüm analizlerin sonuçları göstermiştir ki, çevresel farkındalık ile çevreyi korumaya yönelik kişisel tedbirler arasındaki ilişki çok zayıftır. Örneklemin çevreyle ilgili bilgisinin artmasının çevresel farkındalıklarını da artırmasına neden olabileceği söylenebilir. Bu sonuca paralel olarak üniversite öğrencilerinin çevreyi korumaya yönelik kişisel tedbirlerinde de artış gözlemlenmektedir.

Üniversite öğrencilerinin genel olarak bir çevresel farkındalığa sahip oldukları ve çevreye yönelik bilgi sahip oldukları tespit edilmiştir. Ancak bu sonuçlar aynı şekilde çevreyi korumayı gerektiren kişisel tedbirleri de desteklediğini ifade etmemiz için yeterli değildir. Bu tutumu etkileyecek pek çok değişken söz konusudur. Bu nedenle çevreye yönelik bilgi, çevresel farkındalık ve kişisel tedbir arasında bir neden-sonuç ilişkisi yerine, aralarındaki anlamlı ilişkiler ile genel bir değerlendirme yapılması uygun bulunmuştur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Üniversite öğrencilerinin çevresel farkındalıklarını incelemeye yönelik olan bu çalışma çevreye yönelik bilgiler ve çevreyi korumaya ilişkin önleyici olarak alınan kişisel tedbirler etrafında incelenmiştir. Bu çerçevede, çevresel farkındalığı ve çevreyi korumaya yönelik kişisel tedbirleri etkileyecek pek çok değişkenin söz konusu olması nedeniyle neden-sonuç ilişkisinden ziyade birbirleri ile ilişkileri ve sınıf ve cinsiyet değişkenlerinin bu ilişkileri ne ölçüde etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Toplanan verilerde üniversite öğrencilerinin çevreye yönelik konulara duysız kalmadıkları, belirli bir farkındalığa sahip oldukları ancak çevreyi korumaya yönelik kişisel tedbirler konusunda çok güçlü bir tutum sergileyemedikleri tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre araştırmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin hibrit teknolojiler ve ürünler, endüstriyel süreçlerden doğan emisyonları azaltıcı uygulamalar, endüstriyel emisyonları değerleyen ölçümler, emisyon azalımı için geliştirilen çevresel teknolojiler, 92 Rio Zirvesi, Rio + 20 Konferansı ve karbon ayak izi ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları gözlenmiştir. Bu tespitle, hibrit araçlar olmak üzere pek çok ürünün yaygınlaşması ve gün geçtikçe konuyla ilgili gelişmelerin artış göstermesi sonucunda konuyla ilgili bilgi birikiminin artacağı beklenebilir.

Üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarının gelecek nesilleri de etkilediği, temiz çevrenin tüm insanların hakkı olduğu, insanların çevrenin korunmasına ilişkin daha dikkatli olması gerektiği, bireylerin çevrenin korunması adına anlamlı bir katkı sağlayabileceği ve çevre sorunlarının küresel nitelik taşıdığı, çevre sorunlarına çözüm bulmak için hala geç olmadığı, çevre sorunlarının ülkemiz için de çözülmesi gereken önemli sorunlardan biri olduğu, pek çok ürünün gözden çıkarılması anlamına gelse bile çevresel sorunların çözümlenmesi taraftarı olmaları, doğadaki her canlının yaşamak için, insanla aynı haklara sahip olduğu ve insanların diğer canlılara oranla çevreye daha çok zarar verdiği konusundaki farkındalıkları yüksektir ve bu durum çevreyi korumaya yönelik kişisel tedbirler ile ilişkili olmaktadır.

Kişisel tedbirlerin başında, kullanılmayan odaların ışıklarını kapama, elektrikli cihazların bozulması durumunda yenisini almak yerine tamir ettirme, toplu taşımanın tercih edilmesi, enerji tasarrufu sağlayacak tasarruflu ampul ve çevre dostu ürünlerin kullanımı, kağıt havlunun ve benzeri ürünlerin tasarruflu tüketilmesi, kullanılmış pil ve benzeri ürünlerin dönüşüm kutularına atılması, alışveriş yaparken kağıt torbanın tercih edilmesi ve müsvedde kağıt kullanımında tasarrufa özen gösterilmesi gelmektedir. Bu noktada araştırmanın örnekleminde, çevre sorunlarının gelecek nesilleri de etkileyeceğinin bilinmesine rağmen atık yağların gerekli birimlere ulaştırılması, e-fatura ya da kullanılmış pillerin geri dönüşüm kutusuna bırakılması gibi konularda aynı duyarlılık gösterilmemektedir.

Gelecekte çevre dostu ürünlerin kullanımının artması, hızla artan teknolojik gelişmeler ve eşzamanlı olarak çevre sorunlarının küresel boyutta yaşanması, gelecek nesillerin çevre ile ilgili bilgi sahibi olan ve çevresel farkındalığı yüksek bireyler olmalarına uygun zemin hazırlayabilir. Çalışmanın ana kütesinin belirli bir çerçevede seçildiği düşünüldüğünde tüm üniversite öğrencileri için bir genelleme yapılabilmesi oldukça güçtür ve bu durum araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Konuyla ilgili olarak gelecekte yapılacak çalışmalarda daha geniş kitleler üzerinde çalışılarak bir genelleme yapılabilmesi olasıdır. Söz konusu çevreye yönelik kişisel tedbirlerin, çevresel farkındalıktan ya da çevreye yönelik bilgilerden dolayı şekillendiğini söyleyebilmemiz için farklı değişkenlerle de ilişkisinin ortaya konulması gerekebilir, bu da araştırmanın ikinci basamağında incelenebilir.

Son olarak, çevre sorunları ile ilgili yapılması gerekenlerden bahsetmek gerekir. Çevre sorunları ile ilgili olarak farkındalık yaratmak ve sorunların nedenlerini belirleyerek pratik yöntemlerle bu sorunların önüne geçmek konularında girişimlerde bulunmak, devletlerin, kamu otoritelerinin, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, eğitim kurumlarının, sivil toplum örgütlerinin, şirketlerin ve bireylerin yani herkesin işi ve yeni tutumu olmalıdır. Çevreye duyarlılık ve çevre koruma konularında çok güçlü kamu politikaları oluşturulması ve bu politikaları esas alan hedeflerin belirlenmesi gerekir.

Çevresel farkındalık yaratma ile ilgili önerilerle ilgili olarak, çevre eğitiminin gerekliliğini göz ardı etmek mümkün değildir. Bu bağlamda ilköğretim ve lise müfredatına dahil olmayan bu bakış açısının üniversitelerde uygulanabilir olması gerekir. Özellikle fakültelerin İşletme bölümü öğrencileri geleceğin yöneticileri ve iş sahipleri olarak ele alındığında, geleceğin dünyasına çok ciddi etkileri olacağı kanısına varılabilir. Dolayısıyla eğitim kurumlarınca üniversite öğrencilerine -geleceğin iş insanlarına- çevre eğitimi verilmesi zorunluluğu getirilmelidir. Ayrıca üniversitelerde geri dönüşüm sağlayabilen, tüketilen maddelerin cinslerine göre (kağıt, plastik, cam) sınıflandırılmış çöp kutularının organize edilmesi kişisel tedbir geliştirme konusunda öğrenciler için somut bir adım olabilir. Zira bireyleri bilgilendirmek kadar onları çevreye duyarlı davranışlar geliştirmeleri konusunda destekleyecek somut düzenlemeler yapmak da önemlidir.

Öğrenci kulüpleri aracılığıyla ve öğretim elemanlarının bireysel yönlendirmeleri ile öğrencilerden çevre sorunlarını çözme odaklı ve üniversite içinde uygulanabilir yöntem üretmeleri ve bunun için beyin fırtınası yapmaları sağlanabilir.

Son olarak, çevreyi koruma amaçlı yapılandırılmış sivil toplum kuruluşlarından yetkili ve uzman kişilerin ilgili derslere davet edilmesi ile öğrencinin çevre bilincinin artırılması amaçlanabilir.

N.Stern'in deyimıyla "örneğin gücü" nü kullanmak³⁴, özellikle çevresel farkındalık yaratma hususunda önemli ölçüde araçsallık sağlayabilir. İklim değişikliği tehlikelerinin sonuçlarına dair örnekler bilgi içerikli olarak kamuoyu ile paylaşılmalı ve bunlardan alınacak temel dersler irdelenmelidir. Politik baskı, liderlik ve yerel işbirliği sistemleri de eyleme dönüşerek geniş kitlelere ulaştırılabilir.

Sonuç olarak, insanların alışkanlıklarını, davranışlarını ve satın alma kararlarını değiştirmeleri için öncelikle farkındalık artırılmalı ve özellikle de yakın geleceğimizi şekillendirecek, bunun için radikal ve hayati önemde kararlar alacak gençlerde ve özellikle de üniversite gençliğinde farkındalığın yükseltilmesi, öncelikli hedeflerden biri haline getirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Ayed Hanna Ziadat, Anf Hanna Ziadat, "Assessment of Special Needs People Towards Environmental Awareness in the Hashemite Kingdom of Jordan", **American Journal of Environmental Sciences**, Vol. 6, No. 5, 2010, pp. 455-462.

- Burcu Çabuk, Cem Karacaoğlu, "Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt. 36, Sayı. 1-2, 2003, ss. 189-198.

- Davi Fouad Soubihia, Charbel Jose Chiappetta Jabbour, Walter Leal Filho, "Green Management, Climate Change and Small Business in Brazil: Implications for Training and Education for Sustainable Development", **Journal of Baltic Science Education**, Vol. 9, No. 4 , 2010, pp. 324-333.

- David A. Tschida, "The Crocodile Hunter, The Jeff Corwin Experience and the Construction of Nature: Examining the Narrative and Metaphors in Television's in Environmental Communication", **Basılmamış Doktora Tezi**, ABD: Missouri- Columbia Üniversitesi, 2004.

- David L. Gadenne, Jessica Kennedy, Catherine McKeiver, "An Empirical Study of Environmental Awareness and Practices in SMEs", **Journal of Business Ethics**, Vol. 84, 2009, pp. 45-63.

- Hakan Kiraci, Aydın Kayabasi, "Real and Spurious Sustainable Consumption Behavior

³⁴ Nicholas Stern, **Yaşanabilir Bir Gezegen Projesi**, Çev.: Gizem Altın Nance, İstanbul, Doğan Kitap, Mart 2011.

in Turkey: A Field Research”, **Innovative Marketing**, Vol. 6, Issue. 2, 2010, pp. 43-47.

- J.J. Momoh, D.H. Oladebeye, “Assessment of Awareness, Attitude and Willingness of People to Participate in Household Solid Waste Recycling Programme In Ado-Ekiti, Nigeria”, **Journal of Applied Sciences in Environmental Sanitation**, Vol. 5, No. 1, January-March 2010, pp. 93-105.

- John Hillcoat, Karen Forge, John Fien, Elizabeth Baker, “I Think Its Really Great that Someone Is Listening to Us: Young People and the Environment”, **Environmental Education Research**, Vol. 1, No. 2, 1995, pp. 159-171.

- Julie Ann Pooley, Moira O’Connor, “Environmental Education and Attitudes: Emotions and Beliefs Are What It is Needed”, **Environment and Behavior**, Vol. 32, No. 5, 2000, pp. 711-723.

- Kaisa Korhonen, Anu Lappalainen, “Examining the Environmental Awareness of Children and Adolescents in the Ranomafana Region, Madagascar”, **Environmental Education Research**, Vol. 10, No. 2 May 2004, pp. 195-215.

- K. Shiva Kumar, S. Mangala Patil, “Influence of Environmental Education on Environmental Attitude of the Post-graduate Students”, **EduTracks**, Hyderabad, Vol. 6, No. 8, April 2007, pp. 34-36.

- Liesje Coertjens, Jelle Boeve-De Pauw, Sven De Maeyer, Peter Van Petegem, “Do Schools Make a Difference in Their Students’ Environmental Attitudes and Awareness? Evidence From Pisa 2006”, **International Journal of Science and Mathematics Education**, Vol. 8, pp. 497-522, 2010.

- Mustafa Özden, “Environmental Awareness and Attitudes of Student Teachers: An Empirical Research”, **International Research in Geographical and Environmental Education**, Vol. 17, No. 1, 2008, pp. 40-55.

- Nicholas Stern, **Yaşanabilir Bir Gezegen Projesi**, Çev.: Gizem Altın Nance, İstanbul, Doğan Kitap, Mart 2011.

- Oya Özdemir, Ayşe Yıldız, Esin Ocaktan, Özlem Sarışen, “Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, Cilt. 57, Sayı. 3, 2004, ss. 117-127.

- Robert D. Straughan, James A. Roberts, “Environmental Segmentation Alternatives: A Look at Green Consumer Behavior in the New Millennium”, **Journal of Consumer Marketing**, Vol. 16, No. 6, 1999, pp. 558-575.

- Roberto Rodríguez Ibeas, “Environmental Product Differentiation and Environmental

Awareness”, **Environmental & Resource Economics**, Vol. 36, 2007, pp.237-254.

- Sibel Erkal, Şükran Şafak, Canan Yertutan, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Bilincinin Oluşturulmasında Ailenin Rolü”, **Sosyo Ekonomi**, Cilt.1, Ocak-Haziran 2011, ss. 145-152.

- Sudeshna Lahiri, “Assessing the Environmental Attitude among Pupil Teachers in Relation to Responsible Environmental Behavior: A Leap towards Sustainable Development”, **Journal of Social Sciences**, Vol. 7, No. 1, 2011, pp. 33-41.

- Suman Kumari Katoch, “A Comparative Study of Environmental Awareness of Secondary School Teachers of Himachal Pradesh”, **International Journal of Education and Allied Sciences**, Vol. 2, No. 2, July-Dec 2010, pp. 143-150.

- Şule Yüksel Öztürk, “Çevre İletişimi: Çevre Sorunlarının Farkındalığı ve Çözümüne Yeni Bir Yaklaşım”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı**, 24-27 Eylül 2009, ss.1-14.

- Veysel Yılmaz, H. Eray Çelik, Ceren Yağız, “Çevresel Duyarlılık ve Çevresel Davranışın Ekolojik Ürün Satın Alma Davranışına Etkilerinin Yapısal Eşitlik Modeliyle Araştırılması”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt. 9, Sayı. 2, 2009, ss. 1-14.

- Wang Jinliang, He Yunyan, Li Ya, He Xiang, Wanf Xiafel, Jue Yuanmei, “An Analysis of Environmental Awareness and Environmental Education for Primary School and High School Students in Kunming”, **Chinese Education and Society**, Vol. 37, No. 4, July/August 2004, pp. 24-31.

- Zeynep Düren, **2000’li Yıllarda Yönetim**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2.Baskı, Kasım 2002.